

27.49x36.08	1	עמוד 22	עולם קטן	03/2022	81081202-2
בנימין זאב הרצל - בהקשר לציונו - 80790					

בוילנה נוסדה הציונות הדתית

הגאון מוויילנה סלל את הדרך לאהבת ארץ ישראל. רבי שלמה הכהן, רבה של וילנה, נפגש עם הרצל והוקסם מדמותו, ובנו, נכדיו וחתניו עסקו בפעילות ציונית רחבה. סיפורה של משפחה ציונית מפסגת עולם התורה בליטא, חלק א

משה נחמני

"חזקו בעד ארצנו הקדושה"

אבי המשפחה, רבי שלמה הכהן זצ"ל (תקפ"ח-תרס"ו), יליד וילנה, היה רב ומו"צ בעיר יותר מארבעים שנה ונחשב בשנותיו האחרונות לזקן רבני וילנה. הוא חיבר לא פחות משלושים ושבעה חיבורים תורניים, והערותיו על הש"ס, 'חשק שלמה', מודפסות עד היום בכל מהדורות הגמרא. הוא היה המגיה הראשי של ש"ס וילנה, ובהגהתו השתמש בכוח זיכרונו המופלא. כשהוציא לאור ידיו החפץ חיים את המשנה ברורה, ביקש וקיבל הסכמה חמה מרבי שלמה הכהן.

רבי שלמה תמך בכל מאודו ברעיון יישוב הארץ ולא חת מפני המתנגדים. באחד ממכתביו בעניין כתב על יישוב הארץ כי הוא "מצוה גדולה ועצומה אשר אין ערוך לה... אל תשימו לבכם לדוברי עתק על העניין הקדוש הזה בכלל, ועל האיכרים התמימים והישירים בפרט. חזקו והתחזקו בעד ארצנו הקדושה".

הוא היה מהרבנים הראשונים שפרסמו את דעתם ברבים בדבר ערכה של חיבת ציון, והיה ממניחי היסודות לתנועת חובבי ציון בוילנה בשנת תרמ"ב. השתתף בכמה כינוסים ציוניים, ובהם גם כינוס ציוני של רבני וילנה ועסקניה שכלל ועידה מיוחדת לשם 'בניין בית נאמן לאוצר הספרים הלאומי בירושלים' (הספרייה הלאומית) ב"ו בתמוז תר"ס (המליץ, "ח באב תר"ס).

מאז הניחו הגאון מוויילנה ותלמידיו את היסוד ליישוב המתחדש בארץ, נשבה בעיר וילנה רוח ארץ-ישראלית, ולא במקרה נערכה בה הוועידה הראשונה של המזרחי. רבים מרבני העיר תמכו בתנועה הציונית ומקצתם אף פעלו בה, וביטוי לכך נמצא בסיפורו המשפחתי של רבי שלמה הכהן, ראש רבני וילנה, שיפורסם כאן לראשונה במלואו.

רבי שלמה ובניו, חתניו ומחונניו, לצד כהונתם ברבנות בערי ליטא, פעלו פעולה אקטיבית למען הציונות והתמודדו בחוכמה עם מתנגדי הציונות מבית ומחוץ. אף כי נודעו זה כבר אנקדוטות על חיבתם לציונות של רבי שלמה וכמה מבני משפחתו, לא הופנתה די תשומת לב למסגרת המשפחתית.

למה זה חשוב כל כך? היסטוריונים חרדים, שרצו להציג את רוח המזרחי כעוינת ליהדות האורתודוקסית, השתדלו למחוק את 'הכתם הציוני' מכל אחד מרבני המשפחה. לשם כך הם הכחישו סיפורים ועדויות מהימנות, העלימו מסמכים, ועל כמה מבני המשפחה טענו שהתחרטו על תמיכתם בציונות. אבל כשאנחנו מביטים במבט כללי על המשפחה, מבינים שאין כל ספק שהייתה משפחה ציונית מובהקת. מסופקני אם יש עוד משפחה באותה תקופה המשתווה בתרומתה המעשית להקמת הציונות הדתית.

יסודות הציונות המקורות הדתיים של הציונות

חברי מזרחים רוסיים - Russische Misrahi-Gruppe.

תמיכתו בתנועת המזרחי

בוועידת הייסוד של תנועת המזרחי (אדר תר"ס), שבה נקבע שמה, השתתף רבי שלמה בראש הרבנים. הוא בירך את הנאספים בברכה כפולה של מלוכה ותורה - ציון וירושלים - ודבריו התקבלו במחאות כפים ממושכות (מדי חודש בחדשו, עמ' 142).

הרב יהודה ליב מימון, מראש הפעילים בתנועת המזרחי בשנותיה הראשונות, סיפר לימים: "כשהייתי בא לוויילנה לרגלי ענייני המזרחי, הייתי מבקר בביתו של רבי שלמה. הוא היה מקבלני בסבר פנים יפות ומתוך אהבה יתירה היה מדבר איתי על דבר הציונות והיה מתעניין לשמוע מפי פרטי פרטים על המזרחי והתפתחותו".

רבי שלמה העריץ מאוד את מנהיג התנועה הציונית בנימין זאב הרצל. בביקורו הרשמי של הרצל בוויילנה בשנת 1903 יצא הרב לקראתו בראש מקבלי הפנים ובירך את הרצל בברכת כוהנים כי חפץ ה' בידו יצליח. כל הנאספים ענו אמן. הסופר ופעיל המזרחי ר' זאב יעבץ הגיש להרצל ספר תורה קטן כתוב על קלף עור צבי בתוך ארון עץ מחוטב שהכין אומן ציוני. על דלתות הארון נחרתה הקדשה: "מתיתו בן יעקב הרצל, מאת עדת בני ישראל בוויילנא". ארון זה, וספר התורה בתוכו, מוצג כיום במרכז הרצל בירושלים.

הרצל הודה לראשי הקהל בהתרגשות, ובקושי עצר את דמעותיו. "האורח הנכבד היה נרעש ונפעם כנראה ברגעים האלה, את ספר התורה קיבל והגיש למו פיו ונישק בחיבה יתירה", נכתב באותו שבוע בעיתון. לימים סיפר הרב שלמה הכהן: "כל אלה שקיבלו את פניו של הרצל, יחד איתי, נדמה היה לנו כי מלך ישראל ביופיו תחזינה עינינו". אחד מעדי הראייה הוסיף כי רבי שלמה אמר אז: "אשרי לו ואשרי חלקו של הרצל וכל המסייעין לזאת הרעיון הציוני, כי זאת אתחלתא דגאולה". ואילו הרצל בראותו את הרב הישיש "ראה בפעם הראשונה רב אורתודוקסי ששכינת ישראל היתה שרויה על פניו" (מתוך ספרי, 'לב האומה - הרצל בעיני רבני דורו', עמ' 187).

הבן והנכד - פעילי המזרחי

יחסו החם של רבי שלמה הכהן ליישוב הארץ ולציונות עבר בתורשה לצאצאיו. בנו רבי אברהם יעקב הכהן (תרכ"ט-תש"א) היה גם הוא רב ומו"צ בוויילנה ותמך בתנועת המזרחי. כמו כן היה מנהל כתב העת 'המזרח' של התנועה, שראה אור בשנת תרס"ג. הנכד, ר' ראובן הכהן, היה ממייסדי 'צעירי המזרחי' בוויילנה, מזכיר המשרד הארצישראלי, ואחר כך מזכיר הלשכה הארצית של קרן היסוד. נספה בשואה עם אחותו דינה הי"ד.

המייסד השני של המזרחי

חתנו של רבי שלמה הכהן, רבי נחום גרינהויז (תרכ"ב-תרע"ה), היה ממייסדי תנועת המזרחי ונחשב למספר

שתיים בתנועה, אחרי הרב יצחק יעקב ריינס. הרב ריינס ראה בו את יורשו וממשיכו, אך פציעתו הקשה של גרינהויז בשנת תרע"א מנעה ממנו את היכולת לפעול עד לפטירתו.

הוא היה רבה של העיר טרקאי שבליטא, הסמוכה לוויילנה. היה אוהב ארץ ישראל נלהב והתמסר מאוד להפצת רעיון הציונות. הוא הקים סניף של חובבי ציון בעירו ודרש בעד שיתוף פעולה של חרדים וחופשיים למען יישוב ארץ ישראל. פרסם מאמרים מספר בעד הציונות ונגד מתקיפיה. היה במייסדי המזרחי בשנת תרס"ב, השתתף בכינוסיה ובקונגרסים ציוניים ונחשב לאחד מרבניה הגדולים של התנועה. בקיץ תרס"ד נבחר לחבר המועצה של ראשי המזרחי.

כאשר התאשרה חברת חובבי ציון בממשלה הרוסית, פרסם הרב גרינהויז מאמר מכונן ששמו 'שילומים לריב ציון', שבו העניק תשובות על כל השאלות והטענות מצד חוגים חרדיים שהתנגדו לציונות וחלקו על רעיון בניין הארץ בדרך הטבע ובהשתתפות כוחות הרחוקים מתורה ומצוות.

במאמרו 'הרבנים והציונים', שהתפרסם בראש גיליון 'המליץ' (ב' באדר תרנ"ח), כתב הרב גרינהויז כך: "חיבת ציון לא לבד שאינה סותרת בעיקרה להגאולה תקוות עמנו מדור דור, אלא אף גם זאת שהיא מחויבת לבוא כעין אתערותא דלתתא, שעל ידה ודרך בה נזכה לגאולה המקווה... רוב הרבנים והחרדים אינם יודעים מהלך התעוררות רעיון 'שיבת ציון' בתמונתו הנוכחית וסדר השתלשלותו לעולם המעשה, אשר מקור הרעיון ממקום קדוש יהלך. וכל ההתנגדות מצד הרבנים [הוא משום

ש]חשבו כי הד"ר הרצל ונורדוי המה ראשי מחוללי שיטת הישוב במצבו הנוכחי, עוד מראשית צמיחתו ויציאתו לפועל".

בשיחה עם הרב מימון על ערכה של הלאומיות בישראל אמר הרב גרינהויז: "היהדות החרדית חושבת לתומה כי בשמרה את חוקי התורה היא פטורה מרגש לאום ומכל המסתעף ממנו. אבל הניסיון מראה כי במקום שם ייבש מקור הרגש הלאומי, גם משמרת חוקי התורה לובשת צורה זרה".

בשנת תר"ס פורסמה חוברת 'אור לישרים', ובה התקפות של רבנים חשובים ועסקנים נגד התנועה הציונית הן מהפן התורני והן במישור הפוליטי. החוברת הייתה גדושה דברי בלע וזלזול ובורות בענייני הציונות, ועוררה סערה.

הרב גרינהויז פרסם אז בעיתונות מחאה חריפה נגד החוברת: "בהיותי בוויילנא אצל מו"ר חותני מרן שליט"א, בא לידו הספר... וכאשר קרא את דברי הספר... אמר כי נבלה גדולה עשו עורכי הספר לכנות מאתים אלף איש מישראל, המחזיקים בשיטה הציונית, שבהם כמה מאות רבנים גאונים וצדיקים, ורבבות בעלי בתים לומדים ויראים, משכילים וחמכים - בשם 'מיינים ואפיקורסים'... ולכן אסור לכל בר ישראל להחזיק את הספר 'אור לישרים' בביתו".

